

NAZAR ESHONQUL VA EDGAR ALLAN PO QAHRAMONLARI RUHIYATIDA O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARNING QIYOSIY TAHLILI

Sitora Komiljonovna Toshmamatova

Farg'ona davlat universiteti amaliy ingliz tili kafedrası mustaqil

izlanuvchisi Elektron pochta: bellasitora@gmail.com

Telefon: +998 97 214 05 40

Annotatsiya: Maqolada Nazar Eshonqul va Edgar Allan Po asarlarida qahramon ruhiyatining badiiy talqini qiyosiy-psixologik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ichki monolog, ruhiy beqarorlik, vijdon muhakamasi va subyektiv kechinmalarning badiiy ifoda usullari o'rganiladi. Nazar Eshonqul ijodida psixologik iztiroblarning ma'naviy-falsafiy va milliy-estetik asosda talqin etilishi, Edgar Allan Po asarlarida esa inson ongining qorong'i qatlamlari qo'rquv va paranoya orqali ochib berilishi aniqlanadi. Tahlil jarayonida ikki yozuvchi ijodidagi mushtarak va farqli jihatlar umumlashiriladi.

Kalit so'zlar: badiiy psixologizm, qiyosiy tahlil, qahramon ruhiyati, ichki monolog, ruhiy beqarorlik, Edgar Allan Po, Nazar Eshonqul.

Abstract: This article provides a comparative psychological analysis of the artistic representation of characters' inner worlds in the works of Nazar Eshonqul and Edgar Allan Poe. The study examines internal monologue, psychological instability, conscience, and subjective experiences as key narrative techniques. While Eshonqul interprets psychological suffering through moral, philosophical, and national-aesthetic perspectives, Poe reveals the darker layers of human consciousness through fear and paranoia. The research highlights both common and distinctive features of the two writers' approaches to artistic psychology.

Keywords: artistic psychology, comparative analysis, character psychology, internal monologue, psychological instability, Edgar Allan Poe, Nazar Eshonqul.

Аннотация: В статье проводится сравнительно-психологический анализ художественного изображения внутреннего мира героев в произведениях Назара Эшонкула и Эдгара Аллана По. Рассматриваются внутренний монолог, психологическая неустойчивость, мотив совести и субъективные переживания как основные художественные приёмы. В творчестве Назара Эшонкула психологические страдания интерпретируются в морально-философском и национально-эстетическом контексте, тогда как у Эдгара По раскрываются тёмные стороны человеческого сознания через страх и паранойю. Выявляются общие и отличительные черты художественного психологизма двух авторов.

Ключевые слова: художественный психологизм, сравнительный анализ, психология героя, внутренний монолог, психологическая неустойчивость, Эдгар Аллан По, Назар Эшонкул.

Adabiyotda qahramon ruhiyatini tasvirlash san'ati yozuvchining nafaqat badiiy mahoratini, balki inson qalbini anglashdagi psixologik nigohini ham belgilaydi. Har bir ijodkor o'z asarlarida inson ongining turli qatlamlarini ochib berishga, yashirin kechinmalar, ichki ziddiyatlar va ruhiy jarayonlarni badiiy shaklda ifodalashga intiladi. Bu jarayon, bir tomondan, obrazlarning hayotiyiligini oshirsa, ikkinchi tomondan, muallifning o'z davri, milliy-madaniy muhit hamda falsafiy-estetik qarashlarini ham namoyon etadi.

Shu ma'noda, zamonaviy o'zbek adabiyoti vakili Nazar Eshonqul hamda jahon adabiyotining yirik namoyandasi Edgar Allan Po ijodi qiyosiy psixologik tahlil uchun sarmazmun manba bo'lib xizmat qiladi. Ularning asarlari o'rtasida tarixiy masofa, estetik yo'nalish va milliy badiiy an'ana jihatidan muayyan farqlar mavjud bo'lsa-da, qahramonlar ruhiy olamida sezilarli darajada mushtaraklik kuzatiladi.

Nazar Eshonqul romanlarida ruhiy iztirob va shubhalar asosan ma'naviy, falsafiy hamda milliy-estetik mezonlar asosida talqin etiladi. Uning qahramonlari ko'pincha vijdon muhakamasi, axloqiy tanlov va tarixiy xotira bilan yuzma-yuz keladi. Edgar Allan Po hikoyalarida esa inson ongining aql nazoratidan chetda qoluvchi qirralari, qo'rquv va vahima girdobidagi ichki ziddiyatlar, psixik beqarorlik holatlari markazga chiqariladi. Har ikkala yozuvchi ham qahramon ongining tashqi voqelikdan ko'ra ichki ruhiy dunyo hukmronligida shakllanishiga alohida e'tibor qaratadi.

Avvalo, ikki ijodkor qahramonlarining ruhiy olamini tasvirlashda ichki monolog va subyektiv kechinmalarni markaziy o'ringa qo'yadi. Bu holat ularning psixologik yondashuvining asosiy belgisidir. Nazar Eshonqulning *"Taqiq mevasi"* romanida qahramon o'z fikrlari, gumonlari va vijdon muhakamalari bilan tinimsiz ichki kurash olib boradi. Natijada qahramon ongida paydo bo'ladigan iztirobiy savollar, qarama-qarshi kechinmalar va o'zini-o'zi ayblash jarayonlari badiiy psixologizmning ichki dialogik shakli sifatida namoyon bo'ladi.

Xuddi shunday, Edgar Allan Po *"The Tell-Tale Heart"* ("Fosh qiluvchi yurak") va *"The Black Cat"* ("Qora mushuk") hikoyalarida qahramon o'zini oqlashga urinib, ichki ruhiy kurashlarini takroriy psixologik urg'ular orqali ifodalaydi. Bu takroriylik ongning beto'xtov faoliyati, vijdon azobi va aqliy beqarorlikni ifodalovchi muhim badiiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Ikkinchi muhim o'xshashlik – inson ongidagi beqarorlik holatining bosh g'oya darajasiga ko'tarilishidir. Nazar Eshonqul qahramonlarini tarixiy, diniy va ma'naviy ziddiyatlar ichida tasvirlab, ularning ruhiy iztiroblarini psixik keskinlik va ichki bo'linishlar orqali ochib beradi. Yozuvchi obrazlari ko'pincha shaxsiy kechinmalar,

milliy xotira va diniy-mifologik timsollar ta'sirida shakllanadi. Bu omillar qahramon ruhiyatidagi ichki parokandalikni yanada murakkablashtiradi.

Edgar Allan Po asarlarida esa qahramonlar ko'pincha qo'rquv, vahima, gallyutsinatsiya va paranoya girdobida qoladi. Ularning xatti-harakatida ongning izdan chiqishi, psixik buzilish jarayoni yaqqol ko'zga tashlanadi. Bu holat nafaqat individual ruhiy kasallik sifatida talqin etiladi, balki inson tabiatidagi yashirin, nazoratdan chiqib ketuvchi kuchlarni badiiy jihatdan ochib beradi.

Har ikkala yozuvchi ijodida qahramonlar tashqi voqelikdan ko'ra ichki ruhiy olam hukmronligi ostida shakllanadi. Bu holat badiiy psixologizmning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, qahramonning tashqi voqelik bilan ichki kechinmalari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ochishga xizmat qiladi.

Nazar Eshonqul ijodida voqelik ko'pincha ijtimoiy, tarixiy va ma'naviy fon sifatida berilib, qahramon ruhiyati uni ramziy va metaforik qatlamlarda qayta talqin qiladi. "Taqiq mevasi" romanida Odam Ato, Momo Havo va Iblis timsollari nafaqat diniy-afsonaviy kontekstda, balki inson ongining ichki dramatizmi, axloqiy tanlov va ma'naviy ziddiyatlarini ifodalovchi ramzlar sifatida namoyon bo'ladi. Asarda keltirilgan quyidagi epizod bunga yorqin misoldir:

"Iblis aldab ma'qul qilgan mevani yedirgandan so'ng Yaratgan odamlarga o'z gunohlarini eslatib turishi uchun jannatdagi o'sha daraxtni olib kelib, ularning kulbasi oldiga ekib qo'ygan ekan." (N. Eshonqul, "Taqiq mevasi")

Mazkur epizod tashqi voqelikning oddiy tasviri emas, balki inson ongidagi ma'naviy iztirob va abadiy xotiraning ramziy ifodasidir. Daraxt obrazi qahramon ruhiyatida doimiy ogohlik, vijdon va axloqiy mas'uliyat belgisi sifatida talqin qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, Nazar Eshonqul va Edgar Allan Po ijodida qahramon ruhiyati turli milliy, tarixiy va estetik muhitda shakllangan bo'lsa-da, ularni birlashtiruvchi jihat – inson ongining murakkabligi va ichki ziddiyatlarga boy tabiatini badiiy psixologizm orqali ochib berishdir. N.Eshonqulda ruhiy tahlil ko'proq ma'naviy-falsafiy va milliy-estetik asosga tayanadi, E.Po ijodida esa psixik beqarorlik, qo'rquv va vahima inson ongining qorong'i qatlamlarini ochuvchi markaziy vositaga aylanadi. Ushbu mushtarak va farqli jihatlar qiyosiy tahlil orqali har ikki yozuvchining badiiy-psixologik mahoratini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Eshonqul, N. Taqiq mevasi. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2007.
2. Poe, E. A. The Complete Tales and Poems of Edgar Allan Poe. – New York: Vintage Books, 1975.
3. Poe, E. A. The Tell-Tale Heart and Other Stories. – London: Penguin Classics, 2003.
4. Poe, E. A. The Black Cat. – New York: Dover Publications, 1996.

5. Freud, S. Introductory Lectures on Psychoanalysis. – London: Penguin Books, 1991.
6. Freud, Z. Psixoanalizga kirish. – Moskva: Nauka, 1990.
7. Jung, C. G. The Archetypes and the Collective Unconscious. – Princeton: Princeton University Press, 1981.
8. Adler, A. Understanding Human Nature. – New York: Greenberg Publisher, 1927.
9. Quronov, D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
10. Rasulov, A. Badiiy psixologizm va zamonaviy o'zbek nasri. – Toshkent: Fan, 2015.